

Висновки. Викладені вище моменти переконливо свідчать про напрямки термінологічної нормативності: поняттєва, лінгвістична та визначення термінів. Особливості міжмовної інтерференції обов'язково повинна враховувати лінгвістична стандартизація.

У подальшому лінгвістичному опрацюванні термінів досліджуваної галузі з метою видання нового термінологічного словника вбачаємо перспективу наших досліджень.

1. Д'яков А. *Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти* / А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько. – К. : Вид-во Дім «КМ Academia», 2000. – 218 с. 2. Лотте Д. С. *Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов* / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с. 3. Панько Т. І. *Від терміна до систем : Становлення марксистсько-ленінської політ-економічної термінології у східнослов'янських мовах* / Т. І. Панько – Л. : Вища шк., 1979. – 148 с. 4. ДСТУ 2272:2006. *Пожежна безпека терміни та визначення основних понять*. 5. *Словник української мови: [в 11 тт]*. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I–II. 6. *Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про землю та космос* / [В. В. Гейченко, В. М. Завірюхіна, О. О. Зеленюк та ін.]. – К. : Наук. думка, 1998. – 888 с. 7. *Тлумачний російсько-українсько-англійський словник з охорони праці, технічного нагляду, безпеки дорожнього руху та пожежної безпеки*. – Х. : Фоліо, 1998. – 536 с.

УДК 811.161.2'373.46:615.015.32

Тетяна Луковенко

Слов'янський державний педагогічний університет

ЯВИЩЕ ПАРОНІМІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ГОМЕОПАТИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

© Луковенко Т. О., 2012

У статті розглянуто особливості вияву паронімії в українській гомеопатичній термінології. Визначено шляхи творення термінів-паронімів та проаналізовано способи розрізнення значень зазначених термінологічних одиниць. Досліджено пароніми субмови гомеопатії з погляду походження.

Ключові слова: українська мова, гомеопатична термінологія, паронімія, термін-паронім, максимальний паронім, мінімальний паронім, паронімічна пара, паронімічний ряд.

This article devotes to the studying of the peculiarity of the manifestation of the Ukrainian homeopathic terminology. Ways of the formation of terms-paronyms are determined and methods of distinction of the meanings of mentioned terminological units. Paronyms of sublanguage of homeopathy are examined.

Keywords: Ukrainian language, homeopathic terminology, paronymy, term-paronym, maximum paronym, minimum paronym, paronymical pair, paronymical row.

Термінологія є органічним складником лексичної системи мови. Національна наукова мова й термінологія сприяють входженню будь-якої держави в глобальний інформаційний та інтелектуальний простори. Цим пояснюється зростання уваги до термінологічних проблем ХХ – початку ХХІ ст. і поява значної кількості праць, присвячених загальним питанням термінології (В. П. Даниленко, І. І. Ковалик, Д. С. Лотте, В. М. Русанівський, О. В. Суперанська та ін.) та дослідженню окремих галузевих терміносистем (І. М. Кочан, Н. В. Місник, Н. І. Овчаренко, Р. І. Стецюк, Н. А. Цимбал, Н. О. Яценко та ін.).

Водночас певні підсистеми сучасної української національної термінології залишаються ще недостатньо вивченими й потребують подальшого опрацювання та систематизації, зокрема термінологія гомеопатії, що становить специфічний складник медичної галузі.

Актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження лексико-семантичного аспекту української гомеопатичної термінології.

Метою розвідки є аналіз специфіки явища паронімії в термінології гомеопатії.

Досягнення мети уможливилося розв'язання таких завдань:

- 1) виокремити паронімічні пари та паронімічні ряди в гомеопатичній термінології;
- 2) дослідити пароніми гомеопатії з погляду походження;
- 3) з'ясувати шляхи творення гомеопатичних термінів-паронімів;
- 4) проаналізувати способи розрізнення значень паронімічних терміноодиниць.

У праці застосовано описовий метод.

Однією із проблем сучасної української термінології є паронімія. У лінгвістичній літературі немає однаковості щодо трактування цього явища: пароніми (гр. *para* – біля, поряд і *onyma* – ім'я) – слова, утворені від одного й того ж кореня за допомогою різних афіксів і вживані в лексичній системі мови з різними значеннями [СУЛМ, с. 171]. За Е. В. Кузнецовою, пароніми – це еквіполентні словесні опозиції, які «завжди бувають формально-семантичними й об'єднують спільно-кореневі слова із частково подібними значеннями» [1, с. 65], водночас «у формальному плані схожість паронімів представлена єдиною кореневою морфемою, а різниця – афіксальними морфемами. У своєму значенні пароніми містять у собі спільні семи, співвіднесені з кореневою морфемою» [1, с. 65].

Для паронімів характерні: а) часткова структурна подібність, б) семантична відмінність, в) належність до одного лексико-граматичного класу слів (частин мови): *афект* – короткочасний, максимальний за ефективністю емоційний стан [УСУМ, с. 46], *ефект* – дія, результат чого-небудь [УСУМ, с. 265]; *гіперемія* – збільшення кровонаповнення будь-якої ділянки периферійної судинної системи [ЭСМТ-I, с. 277], *гіперергія* – підвищена реактивність організму [ЭСМТ-I, с. 277]; *ефектний* – той, який справляє враження, ефект, привертає увагу [УСУМ, с. 265], *ефективний* – результативний, дійовий [УСУМ, с. 265]; *кардит* (*carditis*; кард + -іт) – запалення будь-яких структур серця [ЭСМТ-II, с. 17], *кардія* (*cardia*) – отвір, що з'єднує порожнини стравоходу та шлунка [ЭСМТ-II, с. 17]; *кодеїн* – алкалоїд, що міститься в плодах опійного маку, похідна морфіну [УСЕ, с. 666], *кофеїн* – алкалоїд, що міститься в насінні кавового дерева, листках чайного куща, горіхах тощо [УСЕ, с. 711]; *патогенез* – 1) систематизований перелік симптомів гомеопатичного препарату, що має три основні джерела походження – випробування на здорових людях, дані токсикології, клінічна практика; 2) розвиток у пацієнта невластивих йому («нав'язаних») симптомів препарату, чи в разі призначення зайвої дози гомеопатичних ліків, чи у випадку підвищеної чутливості пацієнта [СПГ, с. 32], *патокинез* – розвиток поступових стадій, клінічних форм й анатомічних варіантів уже наявного патологічного процесу [РУЛСМТ, с. 32]; *рідкий* – 1) який перебуває в стані рідини; позбавлений достатнього вмісту чого-небудь у якійсь рідині, розріджений; 2) такий, у якому складники розміщені нещільно або неблизько один від одного, на зазначеній віддалі, *рідкісний* – незвичайний, який буває, трапляється дуже рідко [СПУМ, с. 159]; *синовіт* – запалення синовіальної оболонки, яке не поширюється на інші тканини та елементи суглоба [ЭСМТ-II, с. 118], *синовія* – в'язка рідина, що виділяється синовіальною оболонкою в порожнину суглоба й здійснює змазування та живить суглобний хрящ [ЭСМТ-II, с. 117] і т. ін.

Пароніми гомеопатії поділяємо на:

– **власномовні паронімічні назви:** *навіюваність* – підвищена схильність щодо спонукань, які спровоковані іншими людьми, некритична готовність підкоритися, схильність заражатися чужим настроєм і переймати звички [СТПС, с. 267], *навіювання* – вплив на особистість, що призводить або до появи в людини поза її волею й свідомістю певного стану, почуття, ставлення, або до здійснення людиною вчинку, що безпосередньо не впливає із прийнятих нею норм і принципів діяльності. Об'єктом навіювання можуть бути окрема людина, групи, колективи, соціальні верстви [СТПС, с. 268]; *волога* – власне вода, що міститься в речовині (напр., рослині) в її природному стані й не

відділяється від неї без докладання зовнішніх зусиль [2, с. 356], *вологість* – утрата в масі за рахунок гігроскопічної вологи та легких речовин, яка спостерігається в лікарській сировині під час висушування до постійної маси [2, с. 357]; *уява* – здатність змальовувати собі в думках образ когось, чого-небудь [УСУМ, с. 780], *уявлення* – знання, розуміння чогось [УСУМ, с. 780] тощо;

– **паронімічні назви іншомовного походження:** *алергія* – стан патологічно зміненої реактивності організму, що виявляється в його підвищеній чутливості до повторних впливів будь-яких речовин (алергенів) чи до компонентів особистих тканин (аутоалергенів) [ЭСМТ-I, с. 40], *анергія* – схильність до дуже слабких за силою та ступенем вираження процесів, реакцій [РУЛСМТ, с. 53]; *активація* – стан нервової системи, що характеризує рівень її збудження й реактивності [СТПС, с. 10], *активізація* – посилення, пожвавлення діяльності, активності; перехід до більш рухливого стану, до рішучих дій [СТПС, с. 11], *актуалізація* – дія, що полягає у викликанні засвоєного матеріалу з довгострокової або короткочасної пам'яті для наступного використання його при впізнанні, пригадуванні, спогаді або при безпосередньому відтворенні [СТПС, с. 13] і под.

Спираючись на класифікацію паронімів В. С. Ващенко [3, с. 35], виділяємо такі шляхи їхнього творення з-поміж гомеопатичної лексики:

– **спільний корінь:** *потенція* – ступінь розведення чи розтирання вихідної речовини; указує на кількість ступенів (рівнів) у процесі надання природному матеріалові лікувальної сили, тобто в процесі виготовлення гомеопатичного препарату [СПГ, с. 47], *потенціал* – величина, що характеризує силове поле (електричне, тяжіння тощо) у певній точці [УСУМ, с. 604]; *екстрактивний* – той, що має властивості екстракту (*екстрактивна сполука, екстрактивна речовина*) [УСУМ, с. 252], *екстракційний* – той, що стосується екстракції (*екстракційний метод*) [УСУМ, с. 252];

– **відсутність в одному зі слів одного-двох звуків, наявних в іншому слові:** *диктіома* – злоякісна пухлина, що розвивається з малодиференційованих клітин війчастої частини сітчатки [ЭСМТ-II, с. 351], *диктіосома* – загальна назва компонентів шаруватого комплексу (Гольджи), на які він розпадається під час мітозу [ЭСМТ-II, с. 351]; *банк* – фінансова установа, що зосереджує тимчасово вільні кошти (грошові вклади) ... [УСУМ, с. 55–56], *банка* – скляна, металева, пластмасова тощо посудина, переважно циліндричної форми [УСУМ, с. 56];

– **зміна одного звука на інший:** *абсорбція* – процес, за допомогою якого лікарська речовина з місця введення потрапляє в організм [ТФФС, с. 5], *адсорбція* – процес поглинання речовини з газу або розчину поверхневим шаром рідкого чи твердого адсорбента [ТФФС, с. 10]; *дисиміляція* – процес розщеплення складних органічних сполук, що входять до складу органів та тканин живого організму, на більш прості [ЭСМТ-I, с. 357], *дисимуляція* – приховування захворювання чи окремих симптомів для введення в оману щодо свого істинного фізичного чи психічного стану [ЭСМТ-I, с. 357]; *гіпертропія* – вертикальна косоокість, за якої око, що косить, відхиляється вгору [ЭСМТ-I, с. 282], *гіпертрофія* – збільшення органа чи його частини внаслідок збільшення об'єму й (або) числа клітин [ЭСМТ-I, с. 282]; *біотин* – вітамін Н; біологічно активна речовина, яка входить до складу ферментів, що регулюють обмін білків та жирів [УСУМ, с. 78], *біотип* – комплекс морфологічних ознак, що об'єктивно виявляється й дозволяє розділити людей на групи з характерним реагуванням [ЭСМТ-I, с. 138], *біотит* – мінерал, алюмосилікат калію, заліза та магнію із групи слюд, що входить до складу магматичних і метаморфічних гірських порід [УСУМ, с. 78].

За ступенем зближення звукового оформлення морфемного складу в гомеопатичній термінології представлено максимальні та мінімальні пароніми [4, с. 79]. Максимальні пароніми відрізняються однією звуковою одиницею: *гриб* – нижча безхлорофільна рослина, що живиться готовими органічними речовинами [ЭСМТ-I, с. 314], *грип* – гостра інфекційна висококонтагіозна хвороба з повітряно-крапельним механізмом передачі ... [ЭСМТ-I, с. 315]. Відмінність мінімальних паронімів становить дві й більше звукові одиниці: *алкоголі* – похідні насичених та ненасичених вуглеводнів, що містять у молекулі одну гідроксильну групу [ТФФС, с. 14], *алкоголяти* – група хімічних сполук, що об'єднує продукти заміщення в спиртах атома водню гідроксильної групи на метал [ТСХХТ, с. 21].

Терміни-пароніми в гомеопатії утворюють відповідні пари (*хворобливий* – який свідчить про хворобу, є наслідком хвороби, властивий хворому [СПУМ, с. 274]; *хворовитий* – який постійно або

часто хворіє, схильний до хвороби, нездоровий [СПУМ, с. 274]) та паронімічні ряди (*відчуття* – процес відображення мозком людини властивостей предметів і явищ об'єктивної дійсності, які безпосередньо впливають на органи чуття; стан організму за безпосереднього впливу подразників [СПУМ, с. 50]; *почуття* – чітке і ясне усвідомлення чогось у сфері психіки, моралі, а також емоції, вияв схвильованості, душевного стану [СПУМ, с. 51]; *чуття* – підсвідоме відображення явищ і подій, інтуїтивне передчуття їх; суб'єктивна емоційна реакція людини [СПУМ, с. 51]).

У процесі зіставлення паронімів варто звертати особливу увагу на семантичні відмінності, які виявляють їх валентності [4, с. 79], пор.: термін *позиційний* (той, що пов'язаний з позицією) реалізує свої валентності в словосполученнях *позиційна боротьба, позиційна система*; термін *позитивний* (той, що стосується позитиву) – у словосполученні *позитивний ефект, позитивний результат*. Точно диференціювати паронімічні значення допоможе також зіставлення паронімів з антонімами та синонімами, яке можна здійснювати як на власне-мовному матеріалі, так і на матеріалі інших мов.

Паронімія – явище досить закономірне. М. І. Фоміна зазначила, що виникненню нових слів-паронімів сприяє закон аналогії активно виявлюваний у мові [5, с. 105], а явище паронімії є «об'єктивним наслідком мовної еволюції, одне з кіл, що утворює лексику» [6, с. 62].

Термінології гомеопатії властиве явище паронімії з тими самими принциповими ознаками, які притаманні всій сучасній лексичній системі української мови. Чітке розмежування значень термінів-паронімів з наступною фіксацією в словниках сприятиме точному розумінню суті процесів і явищ, допоможе уникнути мовних помилок під час спілкування.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні лексико-семантичного аспекту української гомеопатичної лексики.

ЭСМТ-I – Энциклопедический словарь медицинских терминов / [гл. ред. Б. В. Петровский]. – М. : Советская энциклопедия, 1982. – Т. 1. – 464 с. ЭСМТ-II – Энциклопедический словарь медицинских терминов / [гл. ред. Б.В. Петровский]. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – Т. 2. – 448 с. РУЛСМТ – Російсько-українсько-латинський словник медичних термінів: патологічна анатомія, патологічна фізіологія, фармакологія / [Ю. М. Анісімова, О. П. Вікторов, В. А. Міхньов, Н. Є. Нуріценко]; за ред. В. Г. Коляденка, Ю. В. Шаніна. – К. : Здоров'я, 1993. – 104 с. СПГ – Песонина С. П. Словарь для преподавателя гомеопатии / [С. П. Песонина, Е. С. Трезубова, Л. Ю. Долинина, Ю. В. Васильев, А. А. Черных]. – СПб : СПбГМА им. И.И. Мечникова, 2007. – 68 с. СПУМ – Гринчишин Д. Г. Словник паронімів української мови / Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська. – К. : Рад. шк., 1986. – 222 с. СПС – Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х. : Прапор, 2005. – 640 с. ТСХХТ – Толковый словарь по химии и химической технологии. Основные термины / [С. М. Баринев, Б. Е. Восторгов, Л. Я. Герцберг и др.]; под ред. Ю. А. Лебедева. – М. : Рус. яз., 1987. – 528 с. ТФФС – Чекман И. С. Термины в фармакологии и фармации : словарь / И. С. Чекман, В. А. Туманов, Н. А. Горчакова, О. К. Усатенко. – К. : Вища шк., 1989. – 208 с. УСЕ – Універсальний словник-енциклопедія / гол. ред. М. Попович. – К. : Ірина, 1999. – 1551 с. УСУМ – Універсальний словник української мови / [уклад. З. Й. Куньч]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 848 с.

1. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка : учебн. пособ. [для филол. фак. ун-тов] / Э. В. Кузнецова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. школа, 1989. – 216 с. 2. Тихонов А. И. Практикум по технологии гомеопатических препаратов : [для студентов фармацевт вузов и ф-тов.] / [А. И. Тихонов, С. А. Тихонова, Т. Г. Ярных и др.]; ред. А. И. Тихонов. – Х. : Оригинал, 2006. – 318 с. 3. Ващенко В. С. Українська лексикологія: семантико-стилістична типологія слів : посібн. [для студентів-філологів] / В. С. Ващенко. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1979. – 124 с. 4. Цимбал Н. А. Формування української термінології органічної хімії в 90-і роки ХХ ст. : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Наталія Андріївна Цимбал. – К., 2001. – 175 с. 5. Фомина М. И. Современный русский язык. Лексикология : учебн. [для ин-тов и ф-тов иностр. яз.] / И. М. Фомина – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. школа, 1983. – 335 с. 6. Вишнякова О. В. Паронимия как языковое явление / О. В. Вишнякова // Вопросы языкознания. – 1981. – №2. – С. 53–62.